

تحلیل محتوای کیفی کتاب‌های علوم تجربی دوره اول متوسطه از حیث انعکاس مفاهیم و مفروضه‌های آموزش سلامت

شهرام رنج‌دوست^{۱*}، زهرا خندان^۲، محمد عظیمی^۳، مرتضی گلشنی گهرآز^۴

۱- دانشیار، گروه علمی مطالعات تربیتی و برنامه ریزی درسی، واحد مرند، دانشگاه آزاد اسلامی، مرند، ایران

۲- کارشناس ارشد، گروه علمی مطالعات تربیتی و برنامه ریزی درسی، واحد مرند، دانشگاه آزاد اسلامی، مرند، ایران

۳- دانشیار، گروه علوم تربیتی، دانشگاه فرهنگیان، تهران، ایران

۴- دانشجوی دوره کارشناسی ارشد، گروه روانشناسی تربیتی، دانشگاه فرهنگیان علامه امینی، تبریز، ایران

• نویسنده رابط: Dr.Ranjdoust@iaau.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۱۲/۷ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۳/۲۷

چکیده

زمینه و هدف: هدف از پژوهش حاضر، تحلیل محتوای کیفی کتاب‌های آموزشی علوم تجربی دوره اول متوسطه از حیث انعکاس «مفاهیم و مفروضه‌های آموزش سلامت» به منظور ارتقای فرآیند پرورش سلامت جامع دانش آموزان و کیفیت زندگی با پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی می‌باشد.

روش کار: روش پژوهش تحلیل کیفی و توصیفی محتوا از نوع و رویکرد قیاسی انجام شده است. واحد تحلیل نیز، صفحات (متون، پرسش‌ها، تمرین‌ها، تصاویر) می‌باشد. جامعه آماری این پژوهش شامل کتاب‌های درسی علوم تجربی دوره اول متوسطه در سال تحصیلی ۱۳۹۶-۱۳۹۷ است. نمونه‌گیری به صورت هدفمند انجام شده و هر سه کتاب به عنوان نمونه مورد بررسی قرار گرفتند. جهت انجام این پژوهش از چک لیست تحلیل محتوا استفاده شد. به منظور حصول اطمینان از وجود روایی در چک لیست تحلیل محتوا، از روش روایی صوری، محتوایی و نظر متخصصان و جهت تأمین پایایی آن، از تکنیک اجرای مجدد استفاده گردید که نتیجه حاصله مبین ضریب همبستگی ۰/۸۹ می‌باشد.

نتایج: در مجموع ۶۹۸ مورد از مؤلفه‌های آموزش سلامت در سه کتاب تحلیل شد که بیشترین فراوانی مربوط به مؤلفه «آشنایی با کارکرد بدن و اعضای آن» با ۳۴۴ مورد بود. در مقابل، مؤلفه‌هایی مانند «جرئت‌مندی و اعتماد به نفس»، «ارتباط سالم با دیگران»، «همدلی و هم‌دردی»، «آگاهی درباره بیماری‌هایی مانند ایدز»، «سوء مصرف مواد مخدر» و «مشورت در زندگی» فاقد مصداق در محتوای بررسی شده بودند.

نتیجه‌گیری: بررسی داده‌ها نشان داد که مؤلفه‌های آموزش سلامت با میزان‌های متفاوتی در محتوای کتاب‌های علوم تجربی دوره اول متوسطه توزیع شده‌اند، و برخی از مؤلفه‌ها در مقایسه با سایرین مصادیق کمتری داشته‌اند یا اصلاً مشاهده نشده‌اند، لذا باید سیاست‌گذاران آموزشی و نویسندگان کتاب‌های درسی به گنجاندن متعادل و متوازن مؤلفه‌های آموزش سلامت در کتب درسی علوم تجربی دوره اول متوسطه توجه لازم داشته باشند.

واژگان کلیدی: برنامه درسی علوم تجربی، دوره اول متوسطه، آموزش سلامت

مقدمه

«سلامت» یکی از نعمت‌های الهی است که خداوند به انسان ارزانی داشته و بدیهی است که انسان برای حفظ آن باید تلاش کند. سازمان بهداشت جهانی (World Health Organization) سلامت را چنین تعریف کرده است: «سلامت حالتی از رفاه کامل جسمی، روانی و اجتماعی است و صرفاً عدم ابتلا به بیماری یا ناتوانی، نشانه سلامت نیست» (۱). بر این اساس سلامت و آموزش آن از اهمیت والایی برخوردار است. به خصوص در این دوران که زندگی ماشینی انسان را احاطه کرده است. چراکه پرداختن به آموزش سلامت برای شکل‌دهی شهروندان مسئول آینده که از اهمیت مراقبت از سلامت خود آگاه هستند، ضروری است (۲). نظام آموزشی نقش بسیار مهمی در آموزش سلامت و ارتقای آن ایفا می‌کند (۳). آموزش سلامت، یکی از اقدامات مهم برای ارتقاء سلامت افراد بوده و موجب پیش‌گیری از بیماری‌ها می‌شود (۴). از دیدگاه سازمان بهداشت جهانی (۵)، مؤلفه‌های آموزش سلامت شامل تغذیه سالم و آب آشامیدنی سالم، داشتن ارتباط سالم با دیگران و پیشگیری از ایدز با ارائه آموزش مسایل جنسی (تولید مثل، شناسایی افراد، حفاظت از خود در برابر بیماری‌ها) است. همچنین می‌توان گفت آموزش سلامت عبارت است از یک فرآیند آموزش-یادگیری مداوم، پویا، پیچیده و برنامه‌ریزی‌شده در طول عمر و در محیط‌های مختلف است تا فرد را برای آغاز تغییرات رفتاری مرتبط با سبک زندگی که نتایج مثبت وضعیت سلامت را ارتقا می‌دهد، تسهیل و توانمند سازد (۶). باید در نظر داشت، که لازمه ارتقاء سلامت، آموزش بهداشت است. آموزش بهداشت، پایه و اساس ترویج سلامت است (۷). همچنین آموزش بهداشت، به عنوان جزء مرکزی و لاینفک خدمات بهداشتی است و ارتقاء سلامت، با افزایش آگاهی نسبت به عوامل تعیین‌کننده اجتماعی سلامت، از راه ارتقاء فعالیت‌های اصلاح‌کننده این عوامل، اهمیت زیادی یافته است (۸). بر این اساس نیز در ارتباط با آموزش سلامت، مدارس و برنامه‌های درسی عاملی پایه‌ای و مهم محسوب می‌شوند. به طوری که یک مدرسه سلامت‌محور قادر است به‌طور مستمر توانمندی خود را به‌عنوان محیط سالم برای

زندگی، پرورش و کار تقویت کند (۹). در جامعه کنونی مدارس بعد از جایگاه خانواده، می‌تواند بیش‌ترین تاثیر را بر افراد در موضوعات مختلف داشته باشد؛ چراکه مدارس، بخش اساسی جامعه ما را تشکیل می‌دهد و برای انتقال دانش و ارزش‌ها، بسیار مهم هستند (۱۰). همچنین نقش مهمی را، در تشکیل شخصیت، نگرش، مهارت و آگاهی آنان، دارد (۱۱). از سویی برای پرداختن به این مسأله (سلامت)، کتب‌درسی جای مهمی برای نهادینه کردن آن در دانش‌آموزان است و در واقع مدارس و محتوای دروس، بهترین پایگاه عملیاتی کردن آموزش، در زمینه ایجاد رفتار بهداشتی و سلامت است (۱۲). بر این اساس باید گفت که سلامت مقوله‌ای بسیار مهم بوده و آموزش و ارتقای آن از اهمیت والایی برخوردار است؛ به طوری که در این میان نیز با عنایت بر اهمیت جایگاه مدارس بعد از نظام خانواده و به تبع آن کتب درسی به عنوان مهم‌ترین منابع انتقال مفاهیم، می‌توان بیان داشت که آموزش سلامت در بستر مدرسه و در قالب کتب درسی جایگاه ویژه‌ای دارد. اما باید بیان داشت که علی‌رغم اهمیت انتقال آموزش سلامت از بستر کتب درسی اما بررسی‌ها بیانگر آن است که به مقوله سلامت و آموزش آن در آموزش و کتب درسی به طور مطلوبی توجه نشده است که در ادامه قابل بررسی است.

علی‌رغم اهمیت توجه به سلامت و آموزش آن؛ اما بیانات متخصصان و مسئولان و بررسی‌های بعمل آمده حکایت از توجه دور از حد مطلوب انتظار بر آموزش سلامت در سطح آموزش می‌باشد. به طوری که سواد سلامت نه تنها در قشر کم‌سواد و بی‌سواد جامعه از وضعیت خوبی برخوردار نیست؛ بلکه در قشر تحصیل‌کرده نیز از وضعیت مناسبی برخوردار نبوده که نیازمند توجه به آموزش سلامت در حیطه آموزش است (۱۳). به گونه‌ای که به طور کلی در میان دانش‌آموزان با برخی اختلالات روانشناختی همچون اضطراب، افسردگی و بیش‌فعالی مواجه هستیم؛ اختلالاتی که می‌تواند منجر به افت تحصیلی آن‌ها شود (۱۴). به گزارش خبرگزاری ایسنا (۱۵) نیز بررسی‌های صورت گرفته حکایت از وضعیت نامطلوب آموزش سلامت در کتب درسی دارد؛ به طوری که اشاره دارد که نتایج پژوهش‌ها حکایت از توجه

باید برای گنجاندن مطالب مرتبط با مراقبت های بهداشتی پیشگیرانه تجدید نظر شود و اقداماتی برای توانمندسازی دانش آموزان برای گذراندن یک زندگی سالم در حال حاضر نیز انجام شود. عظیمی (۲۱) در تحقیقی با عنوان «تحلیل محتوای درس علوم تجربی پایه سوم دبستان بر اساس مفروضه های نظام سلامت در مدارس جمهوری اسلامی ایران» اشاره می کند که در این کتاب به مؤلفه های نظام سلامت به صورت یکنواخت پرداخته نشده است. پیری و محمدی مولود (۲۲) در تحقیقی تحت عنوان «بررسی مؤلفه های تحول نظام سلامت در برنامه درسی علوم تجربی دوره ابتدایی با تکنیک آنتروپی شانون»، به این نتیجه رسیدند که در میان تمام صفحات کتاب های علوم تجربی دوره ابتدایی، بیشتر از همه به مؤلفه های سلامت تغذیه، سلامت جسمانی، خانواده، روانی و محیط پرداخته شده است، در حالی که به مؤلفه پیشگیری توجه کمتری شده است. ایزدی و همکاران (۲۳) نیز در تحقیقی با عنوان «تجزیه و تحلیل محتوای کتاب های درسی دوره ابتدایی بر اساس مؤلفه های آموزش سلامت»، به این نتیجه رسیدند که در این کتب بیشتر به مؤلفه ورزش و تحرک بدنی توجه شده است و کمترین توجه به موضوع بیماری ها اختصاص یافته است.

با توجه به توضیحات ارائه شده که اهمیت گنجاندن آموزش سلامت در محتوای دروس را روشن می سازد و با در نظر گرفتن این که این موضوع کمتر در سطح کتب درسی مورد توجه قرار گرفته است، این پژوهش هدف دارد تا کتب علوم تجربی دوره اول متوسطه را، بر اساس شاخص های آموزش سلامت تحلیل کند. این مطالعه قصد دارد تا به بهبود کیفیت این کتب درسی در زمینه آموزش سلامت کمک کند. علاوه بر این، باید اشاره کرد که درس علوم تجربی در زمینه آموزش بهداشت، که خود ابزار ارتقاء سلامت است، نقش بسیار مهمی ایفا می کند، چرا که علوم بهداشتی یکی از چهار بخش اصلی (علوم فیزیکی، علوم شیمی، علوم زمین و علوم بهداشت) تشکیل دهنده کتب علوم تجربی است. هدف اصلی تحقیق این است به روش تحلیل محتوا بررسی کند که در کتب علوم تجربی متوسطه اول، که بهترین فرصت برای نهادینه کردن آموزش سلامت در دانش آموزان فراهم می شود، چقدر به این موضوع

نامتوازن به مؤلفه های آموزش سلامت در کتب درسی است. عظیمی (۱۶) نیز در پژوهش خود به مفروضه های سلامت در کتب دوره ابتدایی پرداخته است. پژوهش مذکور بیانگر آن بود که به طور متوازن به مفروضه های سلامت در کتب درسی توجهی نشده و از توزیع نرمالی برخوردار نیست. همچنین عابدینی بلترک و همکاران (۱۷) نیز در پژوهش خود به وضعیت آموزش سلامت را در کتب درسی مورد بررسی قرار داده است؛ بیان داشته است که کتب درسی نیاز به توجه بیشتر به آموزش سلامت را در تمام ابعاد آن دارد. بر این اساس باید گفت با وجود اهمیت سلامت و آموزش آن برای زندگی مطلوب؛ اما بررسی ها حکایت از وضعیت دور از حد انتظار مطلوب در راستای آموزش سلامت در نظام آموزش را دارد.

با عنایت بر اهمیت توجه به آموزش سلامت در کتب درسی پژوهش هایی نیز به ثمر رسیده است که به برخی از آن ها اشاره می کنیم. Boeckmann و همکاران (۱۸) در پژوهشی تحت عنوان «شکاف در سواد سلامت آب و هوا: تجزیه و تحلیل برنامه های درسی و کتاب های درسی پیش دانشگاهی کوزوو» بیان داشته است که به طور کلی، برنامه های درسی و کتاب های درسی کوزوو به طور کامل با توصیه های سواد سلامت آب و هوا مطابقت ندارد و پوشش محدود آن در مقاطع ابتدایی و فقدان محتوای به هم پیوسته بین موضوعات تغییر اقلیم و سلامت، بر تاکید بیشتر آن در این کتب درسی اشاره دارد. Sá y Torres (۱۹) نیز در پژوهش خود با عنوان «ارتقای سلامت در آموزش ابتدایی: کتاب های درسی چگونه بهداشت و پیشگیری از عفونت ها را تقویت می کنند؟» بیان داشته اند که از دوازده کتاب درسی تجزیه و تحلیل شده، تنها یکی شرح کوچکی از چستی میکروارگانیسم ها ارائه می دهد و چهار کتاب به آنها اشاره کوتاهی کرده اند. همچنین، اشاراتی به ارتباط شستن دست ها تنها در هفت کتاب درسی یافت می شود که در آن ها چنین موضوعی به شیوه ای ضعیف پرداخته شده است. Naz و همکاران (۲۰) هم در پژوهش خود با عنوان «نقشه برداری از ادبیات آموزش سلامت: تحلیل متنی کتاب های درسی مدارس دولتی» تاکید بر آن داشته است که کتاب های درسی مدارس دولتی

- آماده سازی و سازماندهی (مرحله قبل از تحلیل)؛
- بررسی مواد (پیام)؛
- پردازش نتایج (۲۶).

جامعه آماری این پژوهش، کتاب های درسی علوم تجربی دوره اول متوسطه شامل ۳ عنوان کتاب علوم تجربی پایه های هفتم، هشتم و نهم بوده که وزارت آموزش و پرورش در سال تحصیلی ۹۷-۱۳۹۶ چاپ کرده است. در پژوهش حاضر، نمونه‌ی مورد بررسی شامل هر ۳ عنوان کتاب علوم تجربی پایه‌های هفتم، هشتم و نهم در دوره اول متوسطه می‌باشد. نمونه‌گیری هدفمند و در جهت سئوالات تحقیق است. هر یک از واحدهای یادگیری شامل عنوان درس، متن درس، شکل‌ها و تصاویر و فعالیت‌های کتاب درسی، به عنوان واحد تحلیل در نظر گرفته شده است. در جدول ۱ نمونه مورد مطالعه تشریح گردیده است:

جهت انجام این پژوهش از چک لیست تحلیل محتوا استفاده شده است؛ لذا برای استخراج فراوانی مفاهیم مرتبط با آموزش سلامت در کتاب های علوم تجربی دوره اول متوسطه، از جدول تحلیل محتوا بهره گرفته شده است. این جدول شامل ۱۲ مؤلفه که برگرفته از مطالعات صالحی عمران و همکاران (۲۷)، عظیمی و همکاران (۲۸) و صاحب یار و زوار (۲۹) می‌باشد به طوری که پس از بررسی تطبیقی مؤلفه های موجود در این منابع، ۱۲ مؤلفه نهایی انتخاب گردیده و به عنوان شاخص تحلیل در چک لیست قرار گرفت این مؤلفه‌ها به شرح زیر است: ۱. بهداشت جسمانی، توجه به نظافت شخصی و سلامت؛ ۲. آشنایی با کارکرد بدن و اعضای آن؛ ۳. تغذیه سالم؛ ۴. حفظ بهداشت محیط، توجه به نظافت خانه، مدرسه و کوچه؛ ۵. کنترل هیجان‌ها و بروز احساسات به شکل صحیح؛ ۶. جرئت‌مندی و اعتماد به نفس؛ ۷. ارتباط سالم با دیگران و هم‌دلی و هم‌دردی با انسان‌ها؛ ۸. آگاهی درباره بیماری‌هایی مانند ایدز؛ ۹. آگاهی درباره‌ی سوء مصرف مواد مخدر؛ ۱۰. آگاهی در مورد استعمال دخانیات؛ ۱۱. اهمیت ورزش و تندرستی و ۱۲. مشورت و اهمیت آن در زندگی.

برای بررسی روایی صوری، نسخه اولیه چک لیست در اختیار ۵ نفر از متخصصان حوزه آموزش سلامت و

پرداخته شده است؟ البته باید توجه داشت با توجه به این که مطالعه حاضر به بررسی نحوه گنجاندن مفاهیم آموزش سلامت در کتاب‌های درسی علوم تجربی می‌پردازد و هدف آن تبیین سطح پوشش نظام‌مند مؤلفه‌های سلامت در متون موجود است، روش تحلیل محتوا به عنوان روشی معتبر و مناسب انتخاب شده است. چرا که تحلیل محتوا، روشی نظام‌مند و علمی برای بررسی پیام‌های متنی است که به پژوهشگر امکان می‌دهد با دقت و اطمینان، داده‌های موجود در متون را تحلیل کرده و بر اساس هدف و زمینه استفاده آنها، استنباط‌های معتبر و قابل اعتماد ارائه دهد (۲۴). به عبارت دیگر، این روش به جای بررسی سطحی محتوا، به تحلیل دقیق معنای پیام‌ها در چارچوب بافت تولید و کاربرد آن‌ها می‌پردازد. این رویکرد امکان بررسی عینی، کمی و کمی-کیفی داده‌های متنی را فراهم می‌آورد و با استفاده از چارچوب تحلیلی مشخص، می‌توان داده را دسته‌بندی کرد و فراوانی مشاهده را محاسبه نمود. همچنین بر اساس سوال کلی پژوهش، سئوالات فرعی زیر مطرح می‌شوند که هدف پاسخگویی به آن‌ها است:

۱. میزان توجه به مؤلفه‌های آموزش سلامت در محتوای کتاب های علوم تجربی پایه هفتم دوره اول متوسطه چقدر است؟
۲. میزان توجه به مؤلفه‌های آموزش سلامت در محتوای کتاب علوم تجربی پایه هشتم دوره اول متوسطه چقدر است؟
۳. میزان توجه به مؤلفه‌های آموزش سلامت در محتوای کتاب علوم تجربی پایه نهم دوره اول متوسطه چقدر است؟

روش کار

پژوهش حاضر، با توجه به هدف کلی تحقیق تحلیل کیفی و توصیفی محتوای کتاب درسی است. در این تحقیق از روش تحلیل محتوا استفاده شده است که از نوع رویکرد قیاسی است (۲۵) چرا که در آن مؤلفه‌ها از قبل از منابع نظری استخراج شده و بر اساس آن تحلیل صورت گرفته است، همچنین واحد تحلیل صفحات (متون، پرسش‌ها، تمرین‌ها، تصاویر) می‌باشد. سه مرحله اصلی تحلیل محتوا عبارت‌اند از:

پژوهشگر اصلی و مشخصه مذکور، مورد محاسبه گرفت که نتیجه حاصله مبین ضریب همبستگی ۰/۸۹ بوده است.

نتایج

در بخش حاضر سعی بر آن است تا به داده های بدست آمده از سطح کتب درسی پرداخت گردد؛ بر این اساس تلاش بر آن است تا به ترتیب سوال به یافته های بدست آمده اشاره شود.

۱. میزان توجه به مؤلفه های آموزش سلامت در محتوای کتاب علوم تجربی پایه هفتم دوره اول متوسطه چقدر است؟
بنابر نتایج به دست آمده جدول ۲ در محتوای کتاب علوم تجربی پایه هفتم دوره اول متوسطه مؤلفه آشنایی با کارکرد بدن و اعضای آن با تعداد فراوانی ۱۶۸، بیشترین تعداد فراوانی را داشته و به آن توجه زیادی شده است. مؤلفه های حفظ بهداشت محیط، توجه به نظافت خانه، مدرسه و کوچه، بهداشت جسمانی، توجه به نظافت شخصی و سلامت، تغذیه سالم، و اهمیت ورزش و تندرستی به ترتیب با فراوانی ۴۸، ۴۲، ۴۱ و ۲۲، در رده های بعدی قرار دارند. این در حالی است که مؤلفه های کنترل هیجان ها و بروز احساسات به شکل صحیح، جرئت مندی و اعتماد به نفس، آگاهی درباره بیماری هایی مانند ایدز، آگاهی درباره سوء مصرف مواد مخدر، آگاهی در مورد استعمال دخانیات و مشورت و اهمیت آن در زندگی، اصلاً مورد توجه واقع نشده است. همچنین در ۵ فصل اول کتاب به هیچ یک از مؤلفه های آموزش سلامت اشاره نشده است. همچنین، برر سی جدول ۲ نشان می دهد که مؤلفه آشنایی با کارکرد بدن و اعضای آن علاوه بر داشتن بیشترین فراوانی، در فصل های ۱۱ تا ۱۵ بیشترین تمرکز را داشته و در فصل های ابتدایی به طور کامل غایب است. مؤلفه حفظ بهداشت محیط نیز در فصل ۹ با فراوانی ۲۶ بار بیشترین حضور را داشته و در بقیه فصل ها حضور پراکنده ای دارد. همچنین مؤلفه ارتباط سالم با دیگران و همدلی و همدردی با انسان ها تنها یک بار در فصل ۱۵ دیده شده است که نشان دهنده بی توجهی گسترده به آموزش های اجتماعی در سرا سر کتاب است. مؤلفه اهمیت ورزش و تندرستی، با وجود تأکید فراوان اسناد بالادستی، تنها در فصل های ۸، ۱۱، ۱۲ و ۱۳

برنامه ریزی در سی قرار گرفت تا از نظر وضوح، سادگی، و ارتباط ظاهری آیت ها با موضوع آموزش سلامت نظر دهند. بازخوردهای ایشان دریافت و اصلاحات لازم جهت بهبود وضوح و قابل فهم بودن آیت ها اعمال شد. برای تعیین روایی محتوای کمی ابزار یعنی چک لیست مؤلفه های آموزش سلامت، از شاخص روایی محتوایی نسبی CVI بر اساس استفاده شد. به این منظور، چک لیست نهایی به ۹ نفر از متخصصان حوزه های علوم تربیتی، آموزش سلامت و برنامه ریزی در سی ارائه شد و از آن ها خواسته شد میزان تناسب هر مؤلفه را ارزیابی کنند. محاسبه CVI برای هر آیت بر اساس نسبت تعداد متخصصانی که به آن مؤلفه نمره ۳ یا ۴ داده اند به کل تعداد متخصصان انجام شد. بر اساس معیار یوسف (۳۰)، در صورتی که تعداد متخصصان ۹ نفر یا بیشتر باشد، مقدار قابل قبول برای CVI باید بزرگ تر یا مساوی ۰/۷۹ باشد. در این پژوهش، تمام مؤلفه ها دارای CVI بالاتر از ۰/۷۹ بودند و در نتیجه روایی محتوایی چک لیست تأیید شد. مجدداً نیز، نسخه اولیه چک لیست شامل ۱۲ مؤلفه در اختیار ۱۰ نفر از متخصصان حوزه های علوم تربیتی، برنامه ریزی درسی، آموزش سلامت و روان شناسی تربیتی قرار گرفت. از این خبرگان خواسته شد تا میزان «ضروری بودن» هر مؤلفه را در سه سطح «ضروری»، «مفید ولی غیرضروری» و «غیرضروری» ارزیابی کنند. شاخص روایی محتوایی نسبی CVR برای هر مؤلفه با استفاده از فرمول محاسبه شد، که در آن تعداد خبرگانی است که مؤلفه را ضروری دانسته اند و تعداد کل خبرگان (۱۰ نفر) می باشد. طبق جدول Lawshe (۳۱)، حداقل مقدار قابل قبول CVR برای ۱۰ خبره برابر با ۰/۶۲ است. در این مطالعه، هر ۱۲ مؤلفه دارای مقدار CVR برابر یا بالاتر از ۰/۶۲ بودند و حفظ شدند.

جهت تأمین پایایی چک لیست، از تکنیک اجرای مجدد استفاده شده است. بدین صورت که فرم نهایی تهیه شده به طور همزمان و مجزا در اختیار تحلیل گر محتوای متخصص دیگری نیز، قرار داده شد که به طور مجزا، چند بخش از برخی اسناد را تحلیل نمایند. ضریب همبستگی داده های حاصل از تحلیل ها انجام شد. همزمان توسط

دیده شده و در فصل‌های آموزشی دیگر محتوایی از این دست وجود ندارد.

۲. میزان توجه به مؤلفه‌های آموزش سلامت در محتوای کتاب علوم تجربی پایه هشتم دوره اول متوسطه چقدر است؟

بنابر نتایج به دست آمده مطابق جدول ۳ در محتوای کتاب علوم تجربی پایه هشتم دوره اول متوسطه مؤلفه آشنایی با کارکرد بدن و اعضای آن با تعداد فراوانی ۱۷۴، بیشترین تعداد فراوانی را داشته و به آن توجه زیادی شده است. مؤلفه‌های بهداشت جسمانی، توجه به نظافت شخصی و سلامت و تغذیه‌ی سالم، به ترتیب با فراوانی ۴۵ و ۲۱، در رده‌های بعدی قرار دارند. مؤلفه‌های جرئت‌مندی و اعتماد به نفس، ارتباط سالم با دیگران و هم‌دلی و هم‌دردی با انسان‌ها، آگاهی درباره‌ی بیماری‌هایی مانند ایدز، آگاهی درباره سوء مصرف مواد مخدر، آگاهی در مورد استعمال دخانیات و مشورت و اهمیت آن در زندگی، اصلاً مورد توجه واقع نشده است. همچنین در فصل‌های ۳، ۹، ۱۰، ۱۲ و ۱۳ کتاب به هیچ یک از مؤلفه‌های آموزش سلامت اشاره نشده است. بررسی جزئی‌تر جدول ۳ نشان می‌دهد که مؤلفه آشنایی با کارکرد بدن و اعضای آن به صورت متمرکز در فصل‌های ۴، ۵، ۶ و ۷ جای گرفته است که نشان می‌دهد محتوای سلامت در این کتاب بیشتر به مباحث میانی کتاب محدود شده و در فصل‌های آغازین و پایانی حضور کم‌رنگ یا صفر دارد. همچنین، مؤلفه تغذیه سالم تنها در فصل‌های ۱ تا ۷ دیده می‌شود و در نیمه دوم کتاب هیچ اشاره‌ای به آن نشده است. مؤلفه کنترل هیجان‌ها و بروز احساسات، هرچند تنها در یک فصل دیده می‌شود (فصل ۵)، اما نسبت به پایه هفتم که کلاً وجود نداشته، اندکی افزایش داشته است. مؤلفه حفظ بهداشت محیط در این پایه نیز با فراوانی ۸، فقط در فصل‌های ۲، ۷ و ۸ به چشم می‌خورد و از ۱۲ فصل دیگر کتاب کاملاً حذف شده است.

۳. میزان توجه به مؤلفه‌های آموزش سلامت در محتوای کتاب علوم تجربی پایه نهم دوره اول متوسطه چقدر است؟

بنابر نتایج به دست آمده مطابق ۴ در محتوای کتاب علوم تجربی پایه نهم دوره اول متوسطه مؤلفه‌های بهداشت جسمانی، توجه به نظافت شخصی و سلامت، اهمیت ورزش و تندرستی و تغذیه‌ی سالم به ترتیب با فراوانی ۴۱، ۳۳ و ۲۳، بیشترین تعداد فراوانی را دارا می‌باشند. مؤلفه‌های کنترل هیجان‌ها و بروز احساسات به شکل صحیح، جرئت‌مندی و اعتماد به نفس، ارتباط سالم با دیگران و هم‌دلی و هم‌دردی با انسان‌ها، آگاهی درباره‌ی سوء مصرف مواد مخدر، آگاهی در مورد استعمال دخانیات و مشورت و اهمیت آن در زندگی، اصلاً مورد توجه واقع نشده است. همچنین در فصل‌های ۶ و ۱۰ کتاب به هیچ یک از مؤلفه‌های آموزش سلامت اشاره نشده است. تحلیل دقیق‌تر جدول شماره ۴ نشان می‌دهد که مؤلفه اهمیت ورزش و تندرستی با ۳۳ بار تکرار در فصل‌های مختلف پراکنده است اما تمرکز اصلی آن در فصل‌های ۴، ۵، ۸ و ۹ است، که این تنوع فصل‌ها نشان از پخش نسبتاً متوازن‌تری نسبت به دیگر مؤلفه‌ها دارد. مؤلفه آگاهی درباره‌ی بیماری‌هایی مانند ایدز تنها در فصل ۱۱ دیده شده که خود می‌تواند نشانه‌ای از تمرکز موقت و غیرمستمر بر موضوعات حساس سلامت اجتماعی باشد. همچنین، مؤلفه حفظ بهداشت محیط در فصل ۸ با ۸ بار تکرار بیشترین حضور را دارد و در سایر فصل‌ها تعداد بسیار پائینی داشته یا اصلاً وجود ندارد. جالب آنکه مؤلفه تغذیه سالم در این پایه در فصل‌های ۱، ۲، ۳، ۱۲، ۱۴ و ۱۵ دیده شده که نشان‌دهنده توزیع گسسته ولی گسترده‌تر آن نسبت به دیگر پایه‌ها است.

بحث

سلامت به عنوان مقوله‌ای بسیار مهم برای زندگی مطلوب انسان‌ها ضروری بوده و می‌توان گفت که از جمله مسائل است که باستی بدان توجهی جدی داشت؛ بر این اساس باید گفت که توجه به آن در سطح مدارس و سپس در بستر کتب درسی از اهمیت والایی برخوردار است؛ از این سو نیز تحقیق حاضر سعی بر آن داشت تا به آموزش سلامت در بستر کتب درس علوم تجربی متوسطه اول بپردازد. بر این اساس در قسمت زیر سعی بر آن است

تا به ترتیب سوالات به آنچه که بدست آمده است پرداخت شود.

در سوال اول تحقیق به بررسی مولفه های آموزش سلامت در کتاب علوم تجربی پایه هفتم متوسطه پرداخته شده است. بر این اساس تحلیل محتوای کتاب علوم تجربی پایه هفتم دوره اول متوسطه نشان می دهد که این کتاب به مباحث مرتبط با بدن و اعضای آن توجه زیادی داشته است. مؤلفه «آشنایی با کارکرد بدن و اعضای آن» با فراوانی ۱۶۸، بالاترین میزان توجه را در کتاب به خود اختصاص داده است. این تمرکز می تواند نشان دهنده تلاش برای ارائه دانش اولیه و ضروری درباره ساختار بدن و عملکرد اعضای آن به دانش آموزان باشد، که این امر می تواند به درک بهتر سلامت جسمانی آنها کمک کند. همچنین، مؤلفه های مرتبط با بهداشت محیط، نظافت خانه و مدرسه، بهداشت جسمانی، نظافت شخصی، تغذیه سالم و اهمیت ورزش و تندرستی در رتبه های بعدی قرار دارند. اگرچه این مؤلفه ها توجه مناسبی را جلب کرده اند، اما میزان توجه به آنها نسبت به مؤلفه «آشنایی با کارکرد بدن» کمتر است. این موضوع نشان می دهد که اصول اولیه بهداشت جسمانی و محیطی به خوبی پوشش داده شده اند، اما جنبه های دیگری از آموزش سلامت، به ویژه در زمینه های روان شناختی و اجتماعی، کمتر مورد توجه قرار گرفته است. نکته قابل توجه این است که مؤلفه های کلیدی در آموزش سلامت روانی و اجتماعی مانند «کنترل هیجان ها»، «جرئت مندی و اعتماد به نفس»، «آگاهی درباره بیماری ها» مانند ایدز، «آگاهی از سوء مصرف مواد مخدر» و «استعمال دخانیات» در کتاب به طور کامل نادیده گرفته شده اند. این غفلت از ابعاد مهم آموزش سلامت، به ویژه در زمینه پیشگیری از آسیب های اجتماعی و ارتقای مهارت های روان شناختی و اجتماعی، می تواند دانش آموزان را از یادگیری مفاهیم حیاتی برای سلامت روانی و اجتماعی خود محروم کند. علاوه بر این، عدم اشاره به این مؤلفه ها در پنج فصل اول کتاب به وضوح نمایانگر شکاف موجود در محتوای کتاب است که باید برطرف شود. این موضوع می تواند تأثیر منفی بر دوره حساس نوجوانی که مسائل روان شناختی و اجتماعی برای

رشد شخصیت بسیار اهمیت دارند، بگذارد. بنابراین، نیاز به بازنگری و اصلاح محتوای کتاب برای گنجاندن مطالبی که به تقویت سلامت روانی، اجتماعی و مهارت های زندگی دانش آموزان کمک کند، احساس می شود.

در سوال دوم پژوهش نیز به مولفه های آموزش سلامت در سطح کتاب علوم تجربی پایه هشتم متوسطه اول پرداخته شده است؛ بر این اساس نیز نتایج تحلیل محتوای کتاب علوم تجربی پایه هشتم دوره اول متوسطه نشان می دهد که این کتاب به برخی جنبه های بهداشت و سلامت جسمانی توجه زیادی داشته است. بیشترین تمرکز کتاب بر روی مؤلفه «آشنایی با کارکرد بدن و اعضای آن» بوده است که با فراوانی ۱۷۴، نسبت به سایر مؤلفه ها برتری دارد. این موضوع نشان دهنده تأکید کتاب بر مباحث آناتومی و فیزیولوژی بدن است که می تواند به درک بهتر دانش آموزان از ساختار و عملکرد اعضای بدن کمک کند. مؤلفه های مرتبط با بهداشت جسمانی، نظافت شخصی و سلامت، و تغذیه سالم نیز در رده های بعدی قرار دارند، هرچند که فراوانی آنها نسبت به مؤلفه های جسمانی کمتر است. این نکته نشان دهنده توجه منطقی به اصول بهداشتی در کتاب است، اما کاهش فراوانی این مؤلفه ها ممکن است به این معنا باشد که کتاب عمدتاً بر جنبه های جسمانی سلامت متمرکز شده و کمتر به جنبه های روانی و اجتماعی آن پرداخته است. از سوی دیگر، مؤلفه هایی که به آموزش سلامت روانی و اجتماعی مربوط می شوند، مانند «جرئت مندی و اعتماد به نفس»، «ارتباط سالم با دیگران»، «همدلی و همدردی»، «آگاهی درباره بیماری ها» و «سوء مصرف مواد مخدر»، در کتاب هیچ اشاره ای ندارند. این غفلت از مؤلفه های کلیدی در آموزش سلامت روانی و اجتماعی می تواند دانش آموزان را از یادگیری مفاهیم حیاتی مانند مدیریت احساسات، پیشگیری از رفتارهای پرخطر، و تقویت مهارت های اجتماعی محروم کند.

سوال سوم پژوهش نیز مبنی بر بررسی مولفه های آموزش سلامت در کتاب علوم تجربی نهم متوسطه اول بود. بر این بنیان نیز نتایج حاصل از تحلیل محتوای کتاب علوم تجربی پایه نهم دوره اول متوسطه نشان می دهد که این کتاب به طور قابل ملاحظه ای به برخی جنبه های بهداشت

طوری که به برخی از مولفه‌ها در حد انتظار و مطلوب اشاره شده و به برخی نیز بیشتر توجه شده است؛ اما متأسفانه به برخی توجهی نشده است؛ بر این بنیان باید گفت که توجه متعادل و متوازن به مولفه‌های آموزش سلامت در سطح کتب علوم تجربی دوره اول متوسطه ضروری است. همچنین بایستی گفت عدم تعادل و توازن میان مولفه‌های آموزش سلامت در سطح کتب علوم تجربی متوسطه اول موجب عدم پیوستگی لازم جهت اشاره به این مولفه‌ها در گذر از پایه‌ای به پایه بعدی شده است. بر این اساس نیز نیاز بر آن است تا پیوستگی لازم در راستای توجه به مولفه‌های آموزش سلامت در کتب علوم تجربی متوسطه اول مورد توجه قرار گیرد. از این سو نیز برای دستیابی به هدف آموزش جامع سلامت در مدارس، پیشنهاد می‌شود که کتاب‌های علوم تجربی در مقاطع مختلف تحصیلی به‌طور متوازن‌تری به تمامی ابعاد سلامت - شامل سلامت جسمانی، روانی و اجتماعی - توجه کنند. این اقدام می‌تواند به رشد همه‌جانبه دانش‌آموزان و پرورش نسلی سالم، آگاه و توانا در مواجهه با چالش‌های مختلف زندگی و کیفیت آن، در جامعه کمک نماید.

تشکر و قدردانی

این مطالعه برگرفته از پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشگاه آزاد اسلامی واحد مرند در رشته برنامه‌ریزی درسی با کد ۱۲۵۲۰۶۰۳۹۶۲۰۰۱ می‌باشد. بدین وسیله از تمامی کسانی که در این پژوهش ما را یاری کردند صمیمانه سپاسگزاریم.

تعارض منافع: نویسندگان تصریح می‌کنند که هیچ‌گونه تعارض منافی در خصوص پژوهش حاضر وجود ندارد.

جدول ۱- نمونه آماری تحلیل محتوای کیفی کتاب‌های علوم تجربی دوره اول متوسطه از حیث انعکاس مفاهیم و مفروضه‌های آموزش سلامت

کتاب	پایه	تعداد فصل	تعداد صفحات
علوم تجربی دوره اول متوسطه	هفتم	۱۵	۱۲۹
	هشتم	۱۵	۱۴۴
	نهم	۱۵	۱۶۷
مجموع	۳ پایه	۴۵	۴۴۰

جسمانی پرداخته است. مؤلفه‌هایی نظیر نظافت شخصی و سلامت، اهمیت ورزش و تندرستی، و تغذیه سالم با فراوانی بالایی در متن کتاب وجود دارند (به ترتیب ۴۱، ۳۳ و ۲۳). این موضوع بیانگر اهمیت ویژه‌ای است که کتاب در ترویج اصول بهداشت جسمانی برای دانش‌آموزان قائل است و می‌توان این مؤلفه‌ها را به‌عنوان عناصر کلیدی در آموزش بهداشت در نظر گرفت. با این حال، نکته قابل توجهی که از این نتایج استخراج می‌شود، کمبود توجه به ابعاد روانی و اجتماعی سلامت است. مؤلفه‌هایی مانند کنترل هیجانات، ابراز احساسات به شیوه صحیح، اعتماد به نفس، ارتباط سالم با دیگران، همدلی و همدردی، و آگاهی از خطرات مصرف مواد مخدر و دخانیات که از ارکان اصلی آموزش سلامت در ابعاد روانی و اجتماعی محسوب می‌شوند، در کتاب نادیده گرفته شده‌اند. این موضوع نشان‌دهنده نیاز به بازنگری در محتوای کتاب و افزودن مطالبی است که بتواند سلامت روان، اجتماعی و کیفیت زندگی دانش‌آموزان را تقویت کند. عدم اشاره به این مؤلفه‌ها در فصل‌های مختلف، به‌ویژه در فصل‌های ۶ و ۱۰ که به‌طور خاص به آموزش سلامت اختصاص دارند، نمایانگر شکاف موجود در محتوای کتاب است. این شکاف ممکن است تأثیر منفی بر فرآیند پرورش سلامت جامع دانش‌آموزان و کیفیت زندگی داشته باشد و ضرورت توجه ویژه‌ای از سوی مؤلفان و برنامه‌ریزان آموزشی را ایجاب کند.

نتیجه‌گیری

بنابراین آنچه که از یافته‌ها بدست آمد بایستی گفت که به مولفه‌هایی آموزش سلامت در سطح کتب علوم تجربی متوسطه اول به‌طور متوازن و متعادل اشاره نشده است؛ به

جدول ۲- توزیع فراوانی مولفه های آموزش سلامت در محتوای کتاب علوم تجربی پایه هفتم دوره اول متوسطه

ردیف	مؤلفه های آموزش سلامت	فصل ۱	فصل ۲	فصل ۳	فصل ۴	فصل ۵	فصل ۶	فصل ۷	فصل ۸	فصل ۹	فصل ۱۰	فصل ۱۱	فصل ۱۲	فصل ۱۳	فصل ۱۴	فصل ۱۵	ردیف	ردیف
۱	(A) بهداشت جسمانی، توجه به نظافت شخصی و سلامت؛	-	-	-	-	-	۴	-	-	-	۴	-	۱۵	۱۲	-	۷	۴۲	۱۳/۰۴
۲	(B) آشنایی با کارکرد بدن و اعضای آن؛	-	-	-	-	-	-	-	۱	-	-	۴۹	۹	۳۶	۳۹	۳۴	۱۶۸	۵۲/۱۸
۳	(C) تغذیه سالم؛	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	۳۶	۵	-	-	۴۱	۱۲/۷۳
۴	حفظ بهداشت محیط، توجه به نظافت خانه، مدرسه و کوچه؛	-	-	-	-	۶	۲	۸	۲۶	۲	-	-	۱	۱	-	۲	۴۸	۱۴/۹۱
	(D)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
۵	(E) کنترل هیجان ها و بروز احساسات به شکل صحیح؛	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
۶	(F) جرئت مندی و اعتماد به نفس؛	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
۷	(G) ارتباط سالم با دیگران و هم دلی و هم دردی با انسان ها؛	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	۱	۱	۰/۳۱
۸	(H) آگاهی درباره ی بیماری هایی مانند ایدز؛	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
۹	(I) آگاهی درباره ی سوء مصرف مواد مخدر؛	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
۱۰	(J) آگاهی در مورد استعمال دخانیات؛	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
۱۱	(K) اهمیت ورزش و تندرستی؛	-	-	-	-	-	-	۱۸	-	-	-	-	۲	۲	-	-	۲۲	-
۱۲	(L) مشورت و اهمیت آن در زندگی	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	مجموع	-	-	-	-	۶	۶	۲۷	۲۶	۶	۶	۴۹	۶۳	۵۷	۳۹	۴۳	۳۲۲	۱۰۰

جدول ۳- توزیع فراوانی مؤلفه‌های آموزش سلامت در محتوای کتاب علوم تجربی پایه هشتم دوره اول متوسطه

ردیف	مؤلفه‌های آموزش سلامت	فصل ۱	فصل ۲	فصل ۳	فصل ۴	فصل ۵	فصل ۶	فصل ۷	فصل ۸	فصل ۹	فصل ۱۰	فصل ۱۱	فصل ۱۲	فصل ۱۳	فصل ۱۴	فصل ۱۵	ردیف
۱	(A) بهداشت جسمانی، توجه به نظافت شخصی و سلامت؛	۶	۶	-	۱	۵	۹	۷	۴	-	-	۴	-	-	۲	۱	۳۱/۱۷
۲	(B) آشنایی با کارکرد بدن و اعضای آن؛	-	-	-	۳۲	۵۶	۳۵	۳۷	-	-	-	-	-	-	-	-	۶۶/۹۲
۳	(C) تغذیه سالم؛	۸	۱	-	-	۱	۲	۶	-	-	-	-	-	-	-	-	۸/۰۸
۴	(D) حفظ بهداشت محیط، توجه به نظافت خانه، مدرسه و کوچه؛	-	۳	-	-	-	-	۴	۱	-	-	-	-	-	-	-	۳/۰۸
۵	(E) کنترل هیجان‌ها و بروز احساسات به شکل صحیح؛	-	-	-	-	۵	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	۱/۹۲
۶	(F) جرئت‌مندی و اعتماد به نفس؛	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
۷	(G) ارتباط سالم با دیگران و هم‌دلی و هم‌دردی با انسان‌ها؛	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	۰/۳۱
۸	(H) آگاهی درباره‌ی بیماری‌هایی مانند ایدز؛	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
۹	(I) آگاهی درباره‌ی سوء مصرف مواد مخدر؛	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
۱۰	(J) آگاهی در مورد استعمال دخانیات؛	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
۱۱	(K) اهمیت ورزش و تندرستی؛	۱	۱	-	۴	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	۲/۶۹
۱۲	(L) مشورت و اهمیت آن در زندگی.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	مجموع	۱۵	۱۱	-	۳۷	۶۷	۴۶	۵۵	۲۲	-	-	۴	-	-	۲	۱	۲۶۱/۱۰۰

جدول ۴- توزیع فراوانی مولفه های آموزش سلامت در محتوای کتاب علوم تجربی پایه نهم متوسطه اول

ردیف	مؤلفه های آموزش سلامت	فصل ۱	فصل ۲	فصل ۳	فصل ۴	فصل ۵	فصل ۶	فصل ۷	فصل ۸	فصل ۹	فصل ۱۰	فصل ۱۱	فصل ۱۲	فصل ۱۳	فصل ۱۴	فصل ۱۵	ردیف
۱	(A) بهداشت جسمانی، توجه به نظافت شخصی و سلامت؛	۶	۱۰	۴	-	-	-	-	۱	-	-	-	۵	۳	۸	۲	۴۱
۲	(B) آشنایی با کارکرد بدن و اعضای آن؛	-	۲	-	-	-	-	-	۱	-	-	-	-	-	-	-	۲
۳	(C) تغذیه ی سالم؛	۳	۶	۲	-	-	-	-	-	-	-	-	-	۱	۹	۲	۲۳
۴	(D) حفظ بهداشت محیط، توجه به نظافت خانه، مدرسه و کوچه؛	۳	۱	۴	-	-	-	-	۸	-	-	-	-	۱	۳	۱	۱۳
۵	(E) کنترل هیجان ها و بروز احساسات به شکل صحیح؛	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
۶	(F) جرئت مندی و اعتماد به نفس؛	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
۷	(G) ارتباط سالم با دیگران و هم دلی و هم دردی با انسان ها؛	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
۸	(H) آگاهی درباره ی بیماری هایی مانند ایدز؛	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	۴	-	-	-	۴
۹	(I) آگاهی درباره ی سوء مصرف مواد مخدر؛	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
۱۰	(J) آگاهی در مورد استعمال دخانیات؛	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
۱۱	(K) اهمیت ورزش و تندرستی؛	-	-	-	۸	۱۲	-	۱	۲	۹	-	-	-	-	۱	-	۳۳
۱۲	(L) مشورت و اهمیت آن در زندگی	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	مجموع	۱۲	۱۹	۱۰	۸	۱۲	-	۱	۳	۹	-	۹	۴	۹	۱۵	۵	۱۱۶

References

- Otorkpa, OD. World Health Organization (WHO). Definition of Health. HAL open science. Available from: <https://hal.science/hal-04852818v1>. 2019.
- Ramos-Pla A, Fornons Casol L. Health Education in Early Childhood Education: A Systematic Review of the Literature. *Societies*. 2025; 18(4):106.
- Hahn RA, Truman BI. Education improves public health and promotes health equity. *International journal of health services*. 2015; 45(4):657-78.
- Mo Pk H, Winnie WS. The Influence of Health Promoting Practices on the Quality of Life of Community Adults in Hong Kong. *Soc Indic Res*. 2010; 95(3): 503-17.
- World Health Organization. Understanding Skills-Based Health. Education and Life Skills. Geneva: WHO Information Series on School Health, 2003.
- Pueyo-Garrigues M, Whitehead D, Pardavila-Belio MI, Canga-Armayor A, Pueyo-Garrigues S, Canga-Armayor N. Health education: A Rogerian concept analysis. *International Journal of Nursing Studies*. 2019; 1(94):131-8.
- Vermont Health Education Guidelines for Curriculum and Assessment. Second edition. Eds: Vermont Department of Education; 2010.
- Albert C, Davia MA. Education is a key determinant of health in Europe: a comparative analysis of 11 countries. *Health Promont Int*. 2011; 26(2):163-70.
- Levinson J, Kohl K, Baltag V, Ross DA. Investigating the effectiveness of school health services delivered by a health provider: a systematic review of systematic reviews. *PLoS One*. 2019; 14(6):e0212603.
- Flasche S, Edmunds WJ. The role of schools and school-aged children in SARS-COV-2 transmission. *The Lancet Infectious Diseases*. 2021; 21(3):298-99.
- Abedini-Beltrak M. Investigating the Position of Moral Education in Elementary School Textbooks; A Content Analysis Study. *Scientific Journal of Research on Islamic Education Issues*. 2020; 28(48): 171-87. [In Persian]
- Saheb Yar H, Zavar T. Content Analysis of First Grade Basic Textbooks Based on the Assumptions of the Health Education System: Shannon Entropy Model. *Quarterly Journal of Health Education and Health Promotion*. 2019; 7(1): 21-29. [In Persian]
- Marandi A. Undesirable state of health literacy among the educated class. Mehr News Agency, 2024. <https://B2n.ir/a35721>. [In Persian]
- Dartaj F. The Large Volume of Textbooks. A Factor of Stress for Students. ISNA News Agency, 2019. <https://B2n.ir/t87437>. [In Persian]
- ISNA News Agency. The Undesirable Status of Health Education in Elementary School Textbooks. 2019. <https://B2n.ir/p78013>. [In Persian]
- Azimi M. Health education and health promotion curriculum of first grade books based on the assumptions of the health system. *Journal of Humanities Education*. 2019; 5(1): 84-107. [In Persian]
- Abedini-Beltrak M, Asadnia M, Aghili SR. Investigating the Status of Health Education in Elementary School Textbooks. *Journal of Health and Development*. 2012; 1(4):245-54. [In Persian]
- Boeckmann M, Ramadani L, Klüsener C, Sioen G B Gaps in

- climate health literacy: an analysis of Kosovo's pre-university curricula and textbooks. *Frontiers in Climate*. 2025; 7: 1531555.
19. Torres J, Sá S. Health promotion in primary education: How do Textbooks foster hygiene and prevention of infections? In ICERI2021 proceedings. 2021; 9330-9334. IATED.
20. Naz A, Ullah I, Ahmad I, Humayun M, Ashraf, F. Mapping the Literature of Health Education: Textual Analysis of Government Schools Textbooks. *Clin. Soc. Work Health Interv*. 2020; 11: 34-40.
21. Azimi M. Content analysis of the third grade experimental science lesson based on the assumptions of the health system in schools of the Islamic Republic of Iran. *Quarterly Journal of Basic Science Education*. 2020; 6(18): 38-50. [In Persian]
22. Piri M, Mohammadi-Moloud S. Investigating the Components of Health System Transformation in the Primary Science Curriculum Using Shannon Entropy Technique. *Ardabil Health and Wellness Journal*. 2018; 9(4):462-74. [In Persian]
23. Izadi S, Salehi-Omran E, Fathi-Vajargah K, Abedini-Beltrak M. Content Analysis of Primary Textbooks Based on Health Education Components. *Educational Innovations Quarterly*. 2010; 9(33): 139-162. [In Persian]
24. Krippendor K. *Content Analysis: An Introduction to Its Methodology*. Sage Publications; 2004.
25. Elo S, Kyngäs H. The qualitative content analysis process. *Journal of advanced nursing*. 2008; 62(1): 107-15.
26. Sarmad Z, Bazargan A, Hejazi A. *Research Methods in Behavioral Sciences*. Tehran: Sepehr Publications; 2008. [In Persian]
27. Salehi Omran E, Abedini Beltrak M. Content analysis of health information components in primary school textbooks based on health education components. *Health Information Management*. 2011; 8(4): 601-08.
28. Azimi M, Adib Y, Motlabi H. Health education and health promotion curriculum for all sixth grade primary school textbooks based on health system assumptions. *Bimonthly Scientific-Research Journal of Educational Strategies in Medical Sciences*. 2017; 10(2):91-102.
29. Sahibyar H, Zavar T. Content analysis of first grade primary school textbooks based on health education system assumptions: Shannon entropy model. *Journal of Islamic Educational Sciences and Psychology*. 2017; 7(1): 21-9.
30. Yusoff MSB, ABC of content validation and content validity index calculation. *Education in medicine journal*. 2019; 11(2): 49-54.
31. Lawshe CHA. Quantitative approach to content validity. *Personnel psychology*. 1975; 28(4).

Qualitative Content Analysis of Experimental Science Textbooks for the First Year of Secondary Education in Terms of Reflecting Health Education Concepts and Assumptions

Shahram Ranjdoost^{*1}, Zahra Khandani², Mohammad Azimi³, Morteza Golshani Gehraz⁴

1. Ph.D. Associate Professor, Department of Educational Studies and Curriculum Planning, Mara.c., Islamic Azad University, Marand, Iran

2. MS.c. Department of Educational Studies and Curriculum Planning, Mara.c., Islamic Azad University, Marand, Iran

3. Ph.D. Associate Professor, Department of Educational Sciences, Farhangian University, Tehran, Iran

4. MS.c. Department of Educational Psychology, Allameh Amini Farhangian University, Tabriz, Iran

*Corresponding Author: Dr.Ranjdoost@iau.ac.ir

Received: Feb 25, 2025

Accepted: Jun 17, 2025

ABSTRACT

Background and Aim: The present study aims to qualitatively analyze the content of lower secondary school science textbooks in terms of the reflection of *health education concepts and assumptions*, with the goal of improving students' comprehensive health development and quality of life through the prevention of social harms.

Materials and Methods: This study employed a *qualitative and descriptive content analysis* using a *deductive approach*. The units of analysis included pages (texts, questions, exercises, and illustrations). The statistical population consisted of all lower secondary school science textbooks used in the 2017–2018 academic year. Purposeful sampling was applied, and all three textbooks were selected for analysis. A *content analysis checklist* was used as the research instrument. To ensure validity, *face validity*, *content validity*, and expert opinions were applied, while *reliability* was confirmed using the *retest technique*, yielding a correlation coefficient of 0.89.

Results: A total of 698 instances of health education components were identified across the three textbooks. The most frequent component was “familiarity with body functions and organs” with 344 occurrences. In contrast, components such as “assertiveness and self-confidence”, “healthy communication with others”, “empathy and compassion”, “awareness of diseases such as AIDS”, “drug abuse”, and “consultation in life” were entirely absent from the analyzed content.

Conclusion: The findings indicated that health education components are distributed unevenly across the science textbooks of lower secondary education. Some components were underrepresented or completely missing. Therefore, educational policymakers and textbook authors should pay greater attention to the balanced and comprehensive inclusion of health education elements in lower secondary science curricula.

Keywords: Experimental Science Curriculum, Lower Secondary Education, Health Education

Copyright © 2025 Tehran University of Medical Sciences. Published by Tehran University of Medical Sciences.

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-Non-Commercial 4.0 International license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>). Non-commercial uses of the work are permitted, provided the original work is properly cited.